

Електронен бюлетин
Регионален исторически
музей – София

Бр. 04/2021

E-BULLETIN
REGIONAL HISTORY
MUSEUM – SOFIA

Vol. 04/2021

© Издателство на Регионален исторически музей – София

© Publishing of Regional History Museum – Sofia

София
2021

*“Е-бюлетин” е периодично научно
електронно издание на Регионален
исторически музей – София*

*“E-Bulletin” is a periodical scientific
electronic edition of Regional History
Museum – Sofia*

Съставители

*д-р Александър Станев (РИМ–София)
Цветозар Йотов (РИМ–София)*

Senior editors

*Alexander Stanev, PhD (RHM–Sofia)
Tzvetozar Yotov (RHM–Sofia)*

Редакционна колегия

*доц. д-р Венета Ханджийска-Янкулова
(РИМ–София)
гл. ас. д-р Илиана Борисова-Кацарова
(СУ „Св. Климент Охридски“)
д-р Марио Филипов (РИМ–София)
Елена Николова (РИМ–София)*

Editorial board

*Veneta Handzhiyska-Yankulova,
Assoc. Prof., PhD (RHM–Sofia)
Iliana Borisova-Katsarova, Chief Assist.
Prof., PhD (SU “St. Kliment Ohridski”)
Mario Filipov, PhD (RHM–Sofia)
Elena Nikolova (RHM–Sofia)*

Техническо оформление

д-р Александър Станев

Layout

Alexander Stanev, PhD

*Регионален исторически музей –
София*

*Regional History Museum –
Sofia*

ISSN 2603-4247

**София
2021**

ЕЛЕКТРОНЕН БЮЛЕТИН E-BULLETIN

Регионален
исторически
музей – София

Regional History
Museum – Sofia

<http://www.sofiahistorymuseum.bg/bg/>

<http://e-bulletin.sofiahistorymuseum.bg/bg/>

Бр. 04/2021

ISSN 2603-4247

Vol. 04/2021

Съдържание Content

Археология Archaeology

КЪСНОХАЛКОЛИТНА КЕРАМИКА ОТ ГЕРМАНСКОТО КАЛЕ, С. ГЕРМАН, СОФИЙСКО

Маргарита Попова

*LATE CHALCOLITHIC POTTERY FROM GERMANSKO KALE, VIL-
LAGE OF GERMAN, SOFIA CITY REGION*

Margarita Popova

..... 3–11

БРОНЗОВИ КРАЧЕТА С ФОРМА НА ПЕЛТА ОТ СЕРДИКА

Марио Иванов

COOPER ALLOY PELTATE FEET FROM SERDICA

Mario Ivanov

..... 13–18

КЪСНОАНТИЧЕН ЗИДАН ГРОБ ОТ ЗАПАДНИЯ НЕКРОПОЛ НА СЕРДИКА

Юниан Мешеков, Илиана Борисова-Кацарова, Надежда Атанасова,
Владимир Цветков

LATE ANTIQUITY MASON TOMB FROM THE WESTERN NECROPOLIS OF SERDICA

Yunian Meshekov, Iliana Borisova-Katsarova, Nadezhda Atanassova, Vladimir Tzvetkov

..... 19–46

СИСТЕМНИ ТЕРЕННИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА СТОЛИЧНА ОБЩИНА ПРЕЗ 2020 Г. (ГЕРМАН И ЛОЗЕН)

Александър Станев, Методи Златков

ARCHAEOLOGICAL FIELD SURVEYS IN THE AREA OF SOFIA MUNICIPALITY 2020 (GERMAN AND LOZEN)

Alexander Stanev, Metodi Zlatkov

..... 47–77

История

History

СЪЮЗЪТ НА БЪЛГАРСКИТЕ ХУДОЖНИЦИ ПО ВРЕМЕ НА „НАРОДНО-ДЕМОКРАТИЧНАТА ВЛАСТ“ 1944–1950 Г.

Теодора Мешекова

THE UNION OF BULGARIAN ARTISTS DURING THE “PEOPLE’S DEMOCRATIC” GOVERNMENT 1944–1950

Theodora Mesheкова

..... 81–93

Музеология

Museology

ВРЕМЕННА ИЗЛОЖБА НА РЕГИОНАЛЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ – СОФИЯ „ПРИЛОЖНО ЗЛАТАРСКО ИЗКУСТВО“ (3 ЮНИ – 26 СЕПТЕМВРИ 2021 Г.)

Кателина Салтирова-Павлова

TEMPORARY EXHIBITION OF THE REGIONAL HISTORY MUSEUM – SOFIA “APPLIED GOLDSMITH’S ART” (JUNE 3RD – SEPTEMBER 26TH, 2021)

Katelina Saltirova-Pavlova

..... 97–110

ВРЕМЕННА ИЗЛОЖБА НА РЕГИОНАЛЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ –
СОФИЯ „ГЕОРГИ СТ. РАКОВСКИ И СОФИЙСКИТЕ ВЪЗРОЖДЕНЦИ“ (13
АПРИЛ – 31 МАЙ 2021 Г.)

Десислава Първанова

TEMPORARY EXHIBITION OF THE REGIONAL HISTORICAL MUSEUM –
SOFIA “GEORGI ST. RAKOVSKI AND SOFIA REVIVALISTS” (APRIL 13TH – MAY
31ST, 2021)

Desislava Parvanova

..... 111–117

СПОМЕНИ ОТ СОФИЯ

Марияна Маринова

MEMOIRS FROM SOFIA

Mariana Marinova

..... 119–127

МЯСТОТО НА СЪВРЕМЕННОТО ИЗКУСТВО В РЕГИОНАЛЕН
ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ – СОФИЯ. ВРЕМЕННИ ЕКСПОЗИЦИИ НА
СЪВРЕМЕННИ БЪЛГАРСКИ ХУДОЖНИЦИ ПРЕЗ 2021 Г.

Христина Грозданова

THE PLACE OF CONTEMPORARY ART IN THE REGIONAL HISTORY MUSEUM
– SOFIA TEMPORARY EXHIBITIONS OF CONTEMPORARY BULGARIAN
ARTISTS IN 2021

Hristina Grozdanova

..... 129–149

Културно-историческо наследство Cultural Heritage

БЪЛГАРСКОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО ВО ОБЛАСТТА НА НЕДВИЖИМОТО
КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО С АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОФИЛ (1878–1944 Г.).
ИСТОРИЧЕСКИ ПРЕГЛЕД

Даниел Иванов

BULGARIAN LEGISLATION IN THE FIELD OF IMMOVABLE CULTURAL
HERITAGE WITH ARCHAEOLOGICAL PROFILE (1878–1944). HISTORICAL
REVIEW

Daniel Ivanov

..... 153–163

Музеология
Museology

**ВРЕМЕННА ИЗЛОЖБА
НА РЕГИОНАЛЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ – СОФИЯ
„ПРИЛОЖНО ЗЛАТАРСКО ИЗКУСТВО“
(3 ЮНИ – 26 СЕПТЕМВРИ 2021 Г.)**

Кателина Салтирова-Павлова

На 3 юни 2021 г. в залата за временни изложби на пл. „Бански“ № 1 и след вернисаж, в продължение на близо 4 месеца, посетителите и гостите на РИМ–София имаха възможност да се запознаят с експонати, свързани с приложното златарско изкуство. При тази изложба, както и при предходните, представящи различни приложни изкуства в национален и регионален план, беше създадено широко партньорство за реализацията ѝ. РИМ–София отново беше организатор, домакин и основен участник в това начинание, а Националният исторически музей (НИМ), Националният археологически институт с музей (НАИМ–БАН), частният колекционер Антонио Василев, Фондацията „Занаяти от тракийските земи“ и Константин Чакъров – притежател на богата фотографска колекция, партнираха в инициативата.

За изложбата бяха подбрани повече от 300 експоната. По-голяма част от тях – над 200 – са произведения на приложното златарско изкуство. Останалите ок. 70 са инструменти, пособия и консумативи, използвани в златарската работилница от края на XIX до средата на XX век. Комплектувани бяха архивни (14 бр.) и съвременни фотоматериали (разполагаме с десетки фотографии) за макрофотографско и интерактивно представяне по темата на изложбата.

Всички експонати – произведения на златарското изкуство, бяха изложени във витрини (16 бр. вертикални, хоризонтални, свободностоящи, вградени в стената) с различна големина и визия. Върху голяма маса, под стъклен похлупак, бяха подредени златарските инструменти, а върху два постаментата, от двете страни на масата, бяха поставени златарският мех за раздуване на огъня и златарската каса за пренасяне на златарска продукция и благородни сплави. Всички включени в изложбата експонати бяха в изряден външен вид, резултат на професионални реставраторски дейности. Специално за изложбата бяха реставри-

рани експонатите от фондовете на НАИМ-БАН и РИМ-София. С продължителна работа в реставраторските ателиета на РИМ-София бе удостоен златарският инструментариум, който е почистен и стабилизиран до отличен експозиционен вид.

С временната експозиция се целеше преди всичко да бъдат изложени произведения на приложното златарско изкуство от периода на XIX – средата на XX век. След това да бъде създадена възможност за визуална съпоставка на изложението, с произведения за бита и религиозния култ от XVI, XVII и XVIII век, както и да се припомни за европейските и блискоизточни влияния в това изкуство по българските земи и на Балканите. Сред целите на изложбата е и интерактивното представяне на произведения на съвременните майстори златари, изработени ръчно, възпроизвеждащи стари техники, технологии и модели. В този контекст за първи път бе направен и опит за своеобразна възстановка на златарската работилница от края на XIX и началото на XX век, чрез експониране на почти пълен набор от инструменти и пособия, свързани с този занаят.

Темата на изложбата беше разработена чрез две подтеми. В първата подтема са представени златарския занаят, златарската работилница, златарските произведения за бита и религиозния култ от XIX до средата на XX век. Във втората подтема, основно интерактивно, чрез мултимедиен продукт с фотографии на произведения на съвременни майстори златари по средновековни и възрожденски модели се представиха постиженията в съхраняването на старите традиции на ръчния труд във втората половина на XX век и началните десетилетия на XXI век.

За по-богато и многостранно изясняване на темата на изложбата и свързането ѝ със занаятчията и с потребителя в миналото и днес бяха разработени и експонирани обяснителни текстове и макрофотографии. Първият от обяснителните текстове дава информация на посетителите за златарския занаят, който е с дълбоки корени, вековно съществуване и дълга история. Преки и косвени свидетелства в тази насока дават археологическите проучвания, архивните документи, описания на чужди пътешественици, дипломати и учени, както и запазени образци на златарското изкуство от различни епохи.

В този текст са посочени някои основни характеристики на златарския занаят, като например престижността му. В миналото майсторите златари са почитани наравно със свещениците, учителите и други първенци в българските общности по градове и села. В своя занаят те са ангажирани с ръчен труд, който е свързан с много отделено време и преодолени трудности. Изключително продължително и трудно е професионалното израстване на златаря от чирак през калфа до майстор, както и съобразяването с правилата на работа и живот в златарския еснаф.

В миналото златарите са живеели и работели обособено в златарски махали, улици, чаршии. Славата на стари градски средища на изящното златарското майсторство носят Чипровци, София, Враца, Видин, Самоков, Пазарджик, Панагюрище.

Имената на много майстори златари са запазени в надписи върху техните

произведения, свързани с православния християнски култ – обкови на богослужебни книги, кандила, църковни чаши и др. В църковните кондики са записани представители на златарските еснафи и тяхната благотворителна дейност. Родовата и селищната памет на различни места съхранява сведения за много златарски фамилии или потомствени майстори златари.

Две макрофотографии в изложбената зала показваха софийския златарски еснаф на патронния му празник в първите десетилетия на ХХ век. На първата златарите са със семействата си на излет в планината. Оригиналната фотография е от 30-те години на ХХ век и е собственост на РИМ–София. Втората макрофотография представляше празнуващите златари на трапеза. Оригиналната фотография е от края на 40-те години на ХХ век и е публикувана от Любен Маслинков през 1987 г.¹

Във втория от обяснителните текстове в изложбата беше предоставена информация за златарските работилници от ХІХ век. В него са описани помещението, използвани с това предназначение: недобре осветени малки дюкяни, с капаци и прозорци без стъкла, отворени през деня целогодишно. Поради характера на работата и за по-голяма сигурност е известно, че златарите предпочитали да работят в собствени дюкяни, над които се намира жилището им. Но там, където златарската чаршия била на една улица и дюкянчетата били подредени едно след друго, това било невъзможно. Вечер, майсторът се прибирал вкъщи и отнасял в папурения си кош изработените изделия и благородния метал, а сутрин отново ги връщал обратно в дюкяна.

Условията на труд в малките дюкянчета били тежки за всички – майстори, калфи и чираци. Всички видове дейности се извършвали в работилницата. Използван бил тезгях от продълговат масивен дъбов ствол, върху който закрепвали наковалните, а в четвъртити гнезда поставяли инструментите. Разтопяването било в голямо огнище „долап“, което било иззидано от тухли в някои от краищата на работилницата в дюкяна. Огънят в „долапа“ се раздухвал с голям мех, а в подвижното огнище „мангала“ за по-фини дейности, той се разпалвал с малък ръчен мех.

По стените на работилницата имало рафтове за инструментите и изработените накити и съдове. В ракли и шкафове се съхранявали модели, матрици и калъпи, а в метална каса – скъпи материали и изделия. Покрай стените пред тезгяха били наредени миндери за гости и клиенти. Много от наименованията на оборудването на старата златарска работилница, както и на използваните инструменти и пособия, са се запазили от турския език.

На една от макрофотографиите в изложбата, чийто оригинал от началните десетилетия на ХХ век е собственост на РИМ–София, е показан мъж, който е ангажиран с един от начините за добиване на злато („плавене“ в софийска река), вероятно необходимо за дейностите в работилницата. На следващата, чийто оригинал е публикуван от автора Л. Маслинков, е представен интериор на златарска

---

¹ Фотографията е публикувана на стр. 21 в книга от Любен Маслинков със заглавие „Старото златарство в София“.

работилница и стар майстор, седнал до голямото огнище в дюкяна.²

За първи път в средата на произведения на приложното златарско изкуство беше изложен златарския инструментариум, притежание на РИМ-София. Във фондовете на музея са комплектувани всички инструменти, които са ползвани в златарската работилница в края на XIX и началните десетилетия на XX век. От тях беше направена голяма извадка, така че да бъдат представени инструменти, пособия и консумативи, които обслужват различните видове дейности на майстора златар.

Самостоятелно бяха изложени златарският мех и златарската каса. Златарският мех, изработен основно от дърво и кожа, с верига и много малко други метални части, след сериозна реставрация и в добър експозиционен вид, върху постамент, открито, привличаше интереса на посетителите. Любопитен експонат беше и черната метална каса, изложена също самостоятелно, върху нисък постамент, открито. Тя е принадлежала на първомайстор на златарския еснаф с арменски произход. Изработена е в началото на XIX век и притежава шест открити и две скрити чекмеджета.

От набора инструменти, изложени на голяма маса, напомняща дъбовия тезгях в работилницата, бяха обособени групи, според дейностите, в които са използвани. Една от групите е тази на иреджетата – инструменти за изливане на разтопените благородни сплави и изтеглянето им на тел. Друга група е тази на различните по форма и големина наковални и чукчета, за изчукване на благородните сплави на листове и различни декоративни модели. Сред многото наковални има една желязна с пирамидална форма в основата, с модели за изчукване и изписване на имената на четирима майстори, които са я ползвали – „Яко“, „Бенцион“, „Марко“ и „Жак“.

Впечатляващи се оказаха златарските везнички с или без грамове, в самостоятелни кутии или без опаковки, както и изложените „калеми“, „замби“, различни по форма и предназначение клещи, ножици, „стеги“, пинсети, пергел, „чукала“, „резци“, менгеме, пили, духалка, тел за спояване, пробен златарски камък с яйцевидна форма и др. От „потите“ за разтопяване на метала, за съжаление, беше комплектувана само една с много малки размери. „Малафата“ (номераторът за пръстени, изработен от жълт метал с дървена дръжка), „ракелата“ от дърво за гравирание и „маткапът“ (златарска бургийка за пробиване на отвори), предизвикаха интерес и уточняващи разговори за предназначението им.

Като цяло експонирането на златарските инструменти се оказа изключителна изненада за много от посетителите. Те се спираха, разглеждаха и с ентузиазъм обсъждаха различните видове инструменти, предназначението им, степента на съхраненост, съвременна приложимост и вариативност.

Златарските произведения бяха характеризирани най-общо в третия от обяснителните текстове на изложбата. За тях е ясно, че са създавани с еднакви техники като част от голямо производство в различни центрове на златарското изкуство. Приликата във формите, украсата и видовете във всички краища на

² Фотографията е публикувана в цит. по-горе произведение на стр. 24.

България свидетелстват за близки методи на работа, за влияния между централите, за сродна творческа мисъл, за следване на вековни традиции, за стремеж към еднаквост и общност.

Произведената златарска продукция има разнообразно приложение. Това са съдове за бита, накити и църковна утвар от по-бедна сребърна сплав, сребро, без или с позлата и твърде рядко от злато. Златарските произведения са изработвани и украсявани чрез коване и леене, ажурно и филигранно, с монтиране и вграждане на геми, скъпоценни и полускъпоценни камъни и разноцветни стъкла, с изпичане на емайл, с прикачването на различни по големина монети.

Майсторите златари работели денонощно в продължение на половин година, за да изготвят, например, т.нар. „невестенски накити“, поръчани от младоженеца или неговия баща. За този труд те получавали високо възнаграждение и са били длъжни да предадат сватбения накит с щедри благославяния. Пожеланията са за здраве и богат живот за семейството на младоженците, а за внуците и правнуците – да са много и да наследят изработеното от златарите.

Съдовете за дома и за лично ползване, изработени от златарите, съдействали за оформяне на престижен облик в дома и на притежателя си. Всички видове църковни утвари са украсявани цялостно или частично в зависимост от предназначението си. По-старите образци са по-масивни, а по-новите са по-ажурни, частични и ефирни.

Някои стари златарски произведения се пазят в големите православни храмове и манастирски комплекси. Много от тях, обаче, са притежание на музеи и частни колекционери в България.

В изложбената зала най-солидно беше представянето на накитите и църковната утвар от XIX и началото на XX век. Значително по-малък беше делът на вещите за бита от същия период. Тези експонати са комплектувани от фондовете на РИМ–София и частната етнографска колекция на Антонио Василев³. Преобладаваха накитите пафти, колани, катарамии, гerdани, колиета, гривни, пръстени. В две от витрините бяха подредени накитите за глава „тепельци“, „чомолушки“, „наушници“, „прочелници“, „подбрадници“, „висулки“, „арпалии“.

Десет от подобраните за изложбата архивни фотографии от колекцията на Константин Чакърров, показваха български жени в местни традиционни облекла от различни райони на България и Балканите с накити на кръста, ръцете, гърдите и главата.⁴ Фотографиите показваха автентично местата и начините за окачване

³ Антонио Василев е сред големите български колекционери, един от учредителите на Съюза на колекционерите и член на Управителния му съвет. Той е създател и собственик на галерия „Българи“, почетен директор е на фондация „Българи“, която е ориентирана към популяризиране на достиженията в българското изкуство и култура, към опазване на културно-историческото наследство и възпитанието в християнски ценности на подрастващите поколения. Притежава голяма историко-етнографска колекция има няколко самостоятелни изложби в музеите в градовете Царево (2014 г.) и Троян (2017 г.), в НИМ (2018 г.) и в РИМ–София (2019 г.).

⁴ Константин Чакърров е български режисьор, автор на документални филми и в последните години служител на РИМ–София. Притежава богата колекция от архивни фотографии. Някои от тях, както и направени от него нови снимки, са използвани в изготвянето на мултимедийни продукти

и носене на накитите, които отдавна са излезли от употреба и като колекционни единици бяха експонирани в изложбените витрини.

Интерес предизвикаха нагръдните мъжки накити „кюстеци“ от фондовете на РИМ–София, а също така и накитът на висш духовник, както и множество печати, приспособени за нагръдно окачване от колекцията на Антонио Василев. В изложбата беше експонирано колие, собственост на частния колекционер, подобно на колието, което украсява Мария Луиза на портрета ѝ, направен от големия български художник Димитър Гюдженов.

Експонираните за съпоставка накити със значително по-ранна датировка „прочелници“, „игли за забрадки“, „наушници“, пръстени, обици, копчета, „пафти“ са от фондовете на НИМ и на НАИМ–БАН. Накитите от късносредновековния некропол, разкрит при разкопките на западната дъга на софийския околовръстен път и датиращ от XV – първата половина на XVII век, както и копчетата от Копиловци, датиращи от XVII век, са собственост на НАИМ–БАН. Накитното съкровище за глава и ръце, състоящо се от диадема, „прочелници“, обици, „наушници“ и пръстени и датиращо от втората половина на XVII век, е част от партньорското участие на НИМ.

Централно място в експозицията заемаше витрината с два гердана от Софийско. Изпълнени в различни техники и форми, украсени с разноцветни камъни и емайл, достатъчно тежки и привличащи човешкото око, те са еднакво достойни да са център и емблема на изложбата. Снимка на гердана с кръглите медальони и продълговати висулки с вградени камъни и емайл беше акцент в дизайнерската концепция за облика на афиша и останалите рекламни материали за изложбата.

Пред и зад витрината с герданите от Софийско бяха изложени самостоятелно съответно комплект „Гранати“ и „Мегилат“ с текст върху папирус. „Гранатите“ (гривна, обици и колие в собствена кутия, подплатена със светлосин сатен) най-вероятно са били притежание на софийска дама. Закупени тук или някъде в Европа, те са чуждестранно производство, от което вероятно се е възползвал софийския градски елит. Експонираният „Мегилат“ представлява папиросен свитък с част от Светото писание на юдеите. Поставен е в цилиндричен съд, изработен от сребърна сплав с позлата, с герб и корона с изписана година „1897“. Този култов предмет е предназначен за използване в семейна срада.

Повечето експонати, свързани с православния християнски култ, са от етнографската колекция на Антонио Василев. В две вертикални витрини бяха изложени потири, напрестолни кръстове, литургични съдове, кандила, таксидиотски кръст, кръст за благославяне, свещеническа кутия, обкови за икони с най-различни форми, голям обков за напрестолно евангелие. Датирани са от периода XIX – началните десетилетия на XX век. От този период са и експонатите, свързани с православния християнски култ, собственост на РИМ–София. Те бяха експонирани в една голяма хоризонтална витрина, в която наред с кандилата, кутията за причастие, матриците за обкови, стояха множество вотивни пластинки

за интерактивно представяне в музейните експозиции. Участва в изготвянето на рекламни материали за различни дейности на музея.

с различна форма и амулети с изображения на светци. Със специално внимание, разговори и предположения беше удостоена оловна матрица с нисък релеф, най-вероятно използвана за печат върху хартия или плат.

По-ранните експонати с култово предназначение, използвани за визуална съпоставка в изложбата, са собственост на НИМ и НАИМ–БАН. Преди всичко това са две чаши за вино с формата на паница, съответно от средата на XVI и XVIII век. Първата е украсена с мрежа от растителни мотиви, а втората с допоясни изображения на светци. Двата експоната са от фондовете на НИМ.

От репрезентативната сбирка на НАИМ–БАН са потирът от XVII век с филигранна украса, кандилото от XVII век, обковите за напребстолното евангелие от 1673 г., както и напребстолният кръст от XVIII век. Всички посочени експонати, в перфектен експозиционен вид, бяха предоставени на посетителите в хоризонтална витрина.

Изложбата беше повод и място, където чрез текст и кратък документален филм да бъдат представени съвременни майстори бижутери и техните произведения, създавани ръчно, в старите традиции. И това е естествено, тъй като тези майстори се стараят да запазят старите знания, умения и техники в изработването на своите изделия в нашето ежедневие. Макар и малко на брой, те имат богати колекции от изработени накити, вещи на бита и църковна утвар в техниките на филигранна, вграждането на камъни и изплитането на гривни, колиета и колани по стари модели.

Възможностите за бум във възраждането на ръчните занаяти в България се появява още в края на 60-те години на XX век, когато се създава Задругата на майсторите на народни и художествени занаяти (ЗМНХЗ). В продължение на десетилетия към нейната секция „Накити“, по стари техники и технологии, работят стотици майстори бижутери в София и в различни провинциални български градове. Създава се продукция от уникати, устройват се изложби, използват се търговски площи, извършват се продажби.

От средата на 90-те години на XX век пред Задругата и нейните майстори се появяват множество и различни проблеми. Законът за занаятите и неговите бързи изменения, създаването на занаятчийските камари по места, инициативата за обособяването на центрове за народни художествени занаяти (ЦНХЗ), за провеждане на национални и международни изложения не са в състояние да съхранят скъпите ръчни занаяти. Те са значително ограничени в своето развитие от вноса на много по-евтини стоки от Турция, Индия, Тайланд, Китай.

При това положение майсторите бижутери, работещи ръчно, намаляват значително. Остават по-възрастните, които се посвещават на занаята от десетилетия. Един от най-старите майстори бижутери в България, дългогодишен член и ръководител на ЗМНХЗ, организатор на ЦНХЗ, инициатор на международното изложение на занаятите в Етъра, автор на стотици бижута с полускъпоценни камъни е Вергил Варджийски. С него няколко десетилетия работи съпругата му Екатерина Варджийска. Камен Пантелеев е сред майсторите на накити, който разучава начина за изплитане на сребърните нишки и възраждане на традиционни модели в уникални гривни. Със старата техника на филигранна работи Кирил

Петров, който освен накити изработва и църковна утвар.

С традиционните техники и технологии в съвременното златарство работят Любо Алексиев, Борислав Цанчев, Михаил Кочев, Димитър Папазов. Запомнящи се със своята блестяща филигранна работа, с участието си в много изложби, с притежаването на грамоти и други награди и с предаването на знанията на по-младите поколения са Ангел Михов, Никифор Стамболийски, Михаил Рангелов, Методи Дончев, Георги Рангелов, които вече не са между живите. Тодор Спасов, който възстановява филигранната техника и създава голямо предприятие в Берковица, също не е между живите.

За изготвянето на мултимедийния продукт са използвани фотографии на изделия и колекции, създадени от съвременни майстори в продължения на десетилетия. Преди всичко това са колекциите „Обици“, „Пръстени“, „Колиета“, „Гривни“ на семейство Вергил и Екатерина Варджийски. Тяхно притежание е и красивият единичен потир с богата украса.

Като майстори на филигранна чрез фотографии на собствени произведения са представени Ива Стоянова и Стефан Асенов от Берковица. Това са изделия за бита: кутии, чашки за яйца, свещници и накити – обици, гривни, пръстени и колиета. В тази насока са забележителни и изделията на Кирил Петков от София, украсени със старата техника на филигранна, която се реализира единствено ръчно. С изключително богата филигранна украса е детайлно представеното в мултимедията кандило, изработено от този автор, което тежи близо 2 кг.

Изключително интересен е случаят на Камен Панталеев и неговите плетени гривни. Той изучава т.нар. плетка „рибена кост“ от късносредновековни и възрожденски колиета. Изпълнява я с телчици от сребърна сплав и по този начин изработва гривни. Те са със същото шарнирно закопчаване както колиетата отпред и с декоративни пластинки с флорални мотиви и позлата, разположени отгоре на гривната.

За изложбата „Приложно златарско изкуство“ бяха разработени рекламни дилпаяни, които предоставяха кратка встъпителна информация за изложбата и представяха със снимки и анотирани текстове общо 10 експоната, собственост на партниращите страни. Кратък мултимедийен продукт, изготвен от Константин Чакърров, представяше изложбата на спирките в столичното метро.

Работата по подготовката и реализирането на изложбата беше осъществена от екип от служители на РИМ–София. Ръководител на екипа и куратор на изложбата беше Кателина Салтирова-Павлова. Бранимира Тенева и Десислава Първанова работеха по документирането и анотирането на експонатите в изложбата. Танче Петрова извърши фотодокументаци на експонатите. С реставрацията им бяха ангажирани Емилия Колева, Ана Евстатиева, Калин Тодоров и Антония Ангелова. Мултимедийният продукт за интерактивно представяне в изложбата изработи Константин Чакърров. Пространственият и графичният дизайн са дело съответно на Велизар Димитров и Искра Петкова. Експонирането беше дело на фондохраниеля на Историко-етнографския фонд на РИМ–София Ивайло Иванов, на когото помагаша и служителите Кирил Димов и Бойко Бонев. Представянето на изложбата и контактите с медиите осъществи Ерина Кръстева.

Обр. 1. Част от залата с излобата: Гердани от Софийско, XIX–XX век, от фонда на РИМ–София (снимка: Т. Петрова).

Обр. 2. Накити за глава, XIX–XX век, от фонда на РИМ–София (снимка: Т. Петрова).

Обр. 3. Чаши за вино, XVI и XVIII век, и накитно съкровище, втора половина на XVII век, от фонда на НИМ (снимка: Т. Петрова).

Обр. 4. Църковна утвар, XVII–XVIII век, от фонда на НАИМ–БАН (снимка: Т. Петрова).

Обр. 5. Църковна утвар, XIX–XX век, от колекцията на Антонио Василев (снимка: Т. Петрова).

Обр. 6. Накити, XIX–XX век, от колекцията на Антонио Василев и макрофотографии и архивни снимки от личния архив на режисьора Константин Чакъров (снимка: Т. Петрова).

Обр. 7. Златарски инструменти от фонда на РИМ–София (снимка: Т. Петрова.).

Обр. 8. Кандило с филигран, изработена от Стефан Асенов от гр. Берковица (архивна снимка, собственост на Фондация „Занаяти от тракийските земи“).

S U M M A R Y

TEMPORARY EXHIBITION
OF REGIONAL HISTORY MUSEUM – SOFIA
“APPLIED GOLDSMITH’S ART”
(JUNE 3RD – SEPTEMBER 26TH, 2021)

Katelina Saltirova-Pavlova

The article presents the temporary exhibition “Applied goldsmith’s art” at RHM–Sofia’s main building on 1 Banski Sq. (June 3rd – September 26th, 2021). The partners in the realization of the exhibition and its goals are listed.

Presented are the sub-topics through which the exhibition theme is developed, the chronological scope (19th – the initial decades of the 20th century) of the different groups of exhibits, their condition and their way of presentation. Here are described the highlights, the possibilities for visual comparison with exhibits from the 16th, 17th and 18th centuries, as well as an attempt to restore the goldsmith’s workshop by exhibiting an almost complete set of goldsmith tools.

Some names of modern goldsmiths who apply old techniques and technologies, whose works are presented interactively with the multimedia product prepared for the exhibition are listed. Promotional materials that have been prepared are presented here, and finally the team that prepared and realized the exhibition is introduced.

Fig. 1. The exhibition hall: Necklaces from Sofia, 19th–20th c., from the fund of RHM–Sofia (photo: T. Petrova).

Fig. 2. Headdresses jewels, 19th–20th c., from the fund of RHM–Sofia (photo: T. Petrova).

Fig. 3. Wine glasses, 16th and 18th c., and jewelry treasure, second half of the 17th century, from the fund of NHM (photo: T. Petrova).

Fig. 4. Church utensils, 17th–18th c., from the fund of NAIM–BAS (photo: T. Petrova).

Fig. 5. Church utensils, 19th–20th c., from the collection of Antonio Vassilev (photo: T. Petrova).

Fig. 6. Jewelry, 19th–20th c., from the collection of Antonio Vassilev and macro photos

Кателина Салтирова–Павлова

and archival photos from the personal archive of the director Konstantin Chakarov (photo: T. Petrova).

Fig. 7. *Goldsmith's tools from the fund of RHM–Sofia (photo: T. Petrova).*

Fig. 8. *Filigree candle lamp, made by Stefan Assenov from the town of Berkovitsa (archive photo, property of the "Crafts from the Thracian Lands" Foundation).*

Ключови думи: *изложба, златарство, София*

Key words: *exhibition, goldsmithing, Sofia*

Кателина Салтирова-Павлова
Регионален исторически музей – София
Отдел „История, етнография
и художествени ДКЦ“
kpravlova61@abv.bg

Katelina Saltirova-Pavlova
Regional History Museum – Sofia
Department of History, Ethnography
& Artistic Movable Cultural Values
kpravlova61@abv.bg